

աստանի բոլոր ծայրերում: Արեւմտեան Հայաստանում, որտեղ հենց գտնուում էր Բարձր Հայքը միհրապաշտութեան գլխաւոր սրբավայրով հանդերձ, քրիստոնէութիւնն աւելի վաղ խարխիւց միհրապաշտութեան հիմքերը, քան Հայաստանի ուրիշ մասերում: Սրա հետեւանքով էլ Միհր անուան դէպքեր փոփոխակներ չենք գտնում Բարձր Հայքում: Այստեղ միհրապաշտութիւնն աւելի վաղ է անհետացել:

Այլ է եղել դրութիւնը երկրորդ կարգի կենդրոններում: Սրանք միհրապաշտութեան կենդրոններ են ոչ այն իմաստով, որ միայն սրանք են եղել միհրապաշտութեան որորանները կամ այստեղ միհրապաշտութիւնը հնուց անտի աւելի վառ ու բոլորք վիճակ է ունեցել, քան Հայաստանի այլ մասերում, այլ այն իմաստով, որ միհրապաշտութիւնն այստեղ — Հայաստանի հարաւում ու արեւելքում — աւելի երկար է դիմադրել քրիստոնէութեանը եւ աւելի շատ է յարատեւել, քան այլ նահանգներում: Սրա հետեւանքով Աղուանից աշխարհում Միհր անուան յիշատակութիւն գտնում ենք մինչեւ Ը. դար, Վասպուրականում մինչեւ Ժ. դար, Տարօնում մինչեւ ԺԲ. դար, Սիւնիքում մինչեւ ԺԳ. դար, իսկ Մհերի հետ կապուած տեղանունները պահուած են մինչեւ ԺԹ. ու Ի. դար:

Հայաստանի երկուութեան ցուցանիշներէց մէկն է այս: Երկիրը բաժանուել էր երկու ոլորտի, որոնցից իւրաքանչիւրը տարբերուում էր միւսից իւր աշխարհադրական դիրքով, տնտեսական վիճակով, հոգեբանութեամբ ու ընդհանուր դիմադրումով: Կար երկու Հայաստան Բիւզանդիային հակուած ու Բիւզանդիայից նուաճուած Հայաստան ու Պարսկաստանին միտուած ու Պարսկաստանին ենթակայ Հայաստան: Հռոմ-Բիւզանդեան ու քրիստոնէութիւնն արշաւում էին արեւմուտքից, Իրան-Պարսկաստանն ու միհրապաշտութիւնը դիմադրում էին արեւելքից: Արեւմուտքը վաղ է նուաճուած, ուստի եւ այնտեղ չեն յարատեւում միհրապաշտութեան հետքերն, այն ինչ հարաւն ու արեւելքը — կատաղի արեւմտատեացներ ու ջերմեռանդ արեւապաշտներ ու արեւելամոլներ — յամաօրէն ու երկար մարտնչում են հին դիւրքերի համար: Այս պատճառով էլ այստեղ այնքան

ուշ են չքանում ասպարէզից միհրապաշտութեան հետքերը: Միհր-Արեւը նախ պարտւում է արեւմուտքում եւ յետոյ, մայր մըտնում . . . արեւելքում . . . :

Այս աղնոցով նայելիս հասկանալի է գտնում, ի միջի այլոց, նաեւ այն, թէ ինչու քրիստոնէայ Հայաստանում իբրեւ ընդդիմադրութեան պարագլուխ յաճախակի հանդէս էին գալիս յատկապէս Վասպուրականի ու Սիւնեաց իշխանները իրենց անմիջական հարեւանների հետ միասին:

Միհր պարտադրում էր:

(Շարունակելի:)

ԹԱԴՆՈՍ ԱՌԴԱՆԵՐԻՅԱՆ

Երեւան:

Պ Ա Յ Մ Ա Կ Ա Ն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՍՏԻԿԱՆՆԵՐՈՒ ԺԱՄԸ-ՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ ԸՌԱՋԻՆ ԸՐԲԱՍԵԱՆՑՑՈՐՈՎ*

Ղաղարեան իւր "Armenien unter der arabischen Herrschaft", Marburg 1903, 40—43 գործին մէջ կու տայ բաւական ընդարձակ տեղեւորութիւն մը Հայաստանի խալիֆայական ոստիկաններու մասին: Այս աղիւսակը կաղմբելու համար նա կը գործածէ Բելադորիի, Եակուբիի եւ Տարարիի պատմական գրութիւնները: Սակայն նա միայն այս երեք հեղինակներէն օգտուելով չի կրնար մէկն մի ուս-

* Փասկէր "Хронология наместников Армении при первых Аббасидов, խորագրով հրատարակած է այս ուսումնասիրութիւնն ի Записки Коллегии Востоковедов при Азиатском Музее Российской Академии Наук. Том I, Ленинград 1925, p. 381—400, զոր անփոփոխ կը թարգմանենք, միայն թէ ընթերցողներու դիւրութեան համար չեղիճակի կողմանէ միայն արաբերէն լեզուաւ յստաջքերուած տեղիքները դուրս ձգելով անոնց հայերէն թարգմանութիւնը կու տանք, ինչպէս եւ արաբական գրով յստաջքերուած անուններուն ընդհանրապէս միայն հայերէն տառադարձութիւնը: Բաց աստի թէ եւ չեղիճակի Ղեւոնդ պատմագիրն ըստ Պատկանանիի ուսեւրէն թարգմանութեան կը գործածէ, սակայն մենք յառաջներութիւններն ուղղակի հայ քննադրի վրայէն ըստ Եգիպտի հրատարակութեան (Պետերբուրգ 1887) կ'ընենք: Թարգմանութիւնս կատարած ենք չեղիճակի մասնաւոր թոյլտուութեամբ (17 Յունուար 1928 թուականի նամակով):

Թրգմ.:

տիկանի կառավարութեան ճշգրիտ տարիները տալ, առաջադեպ վերոյիշեալ հեղինակներու տուած տեղեկութիւնները բաւականաչափ մանրամասն չեն: Վերոյիշեալ երեք հեղինակներու հաղորդած տեղեկութիւններու պակասն եւ պիտի լրացնեմ դրամներու ցուցմունքներով եւ այսու պիտի աշխատիմ ըստ կարելւոյն ճշգրիտ որոշել առաջին հինգ Աբրահեանց ժամանակամիջոցին Հայաստանը կառավարող իւրաքանչիւր ոստիկանին ժամանակը:

Սաֆֆահի ժամանակ ապրող Հայաստանի ոստիկաններու մասին Ղազարեանի տուած տեղեկութիւնները բոլորովին ճիշդ չեն: Նա կը թուէ՝ չորս ոստիկան՝ 1. Աբու Ջաֆար ալ-Մանսուր, 2. Աբդալլահ բ. Մուհամմէդ, 3. Սալիհ բ. Սուբէյհ ալ Կինդի 4. Մուհամմէդ բ. Սուլ, եւ այն՝ երեք վերջինները Ղազարեանի կարծիքով հպատակ էին առաջնոյն: Ուրիշ տեղ³ նա կ'ըսէ թէ մինչեւ 136 Հայաստանի ուստիկան էր Աբու Ջաֆար, որ ունէր քանի մը փոխ-ոստիկան-

ներ, որոնք Աբու Ջաֆարին տակ գտնուող նահանգին զանազան մասերը կը կառավարէին: Ղազարեան յենով Տաբարիի վկայութեան վրայ կը թուէ վերոյիշեալ տեղն Մանսուրին հպատակ երեք կառավարիչ Հայաստանի մէջ՝ Աբդալլահ բ. Մուհամմէդ, որ 133ին այս պաշտօնին նշանակուեցաւ, Սալիհ բ. Սուբայ եւ Եագիդ բ. Ուսայդ: Մինչդեռ Տաբարիի ուրիշ տեղեկութիւններ կու տայ, որոնց Ղազարեանի ո'չ առաջին եւ ո'չ երկրորդ աղիւսակը կը համապատասխանէ: Ըստ Տաբարիի Մանսուր 132ին իրապէս Ջեղիրէյի, Հայաստանի եւ Ատրպատականի ոստիկան անուանուած է եւ կ'ըսուի թէ մինչեւ դահ բարձրանալն այս պաշտօնին մէջ մնացած է: Մինչ անդին ոստիկաններու աղիւսակին մէջ, որոնք ամէն տարի ուրիշ նահանգներ կը կառավարէին, ուրիշ անուններ կը յիշուին: Մանսուրի ներքեւ գտնուող երեք նահանգներու կառավարիչ ոստիկաններու անուններն ըստ Տաբարիի հետեւեալներն են:

	Հայաստան	Ատրպատական	Ջեղիրէ (= Միջագետք)
132ին (Տաբ. 72)	Աբդալլահ բ. Մուհամմէդ	Աբդալլահ բ. Մուհամմէդ	Աբդալլահ բ. Մուհամմէդ
133ին (Տաբ. 75, 81)	Սալիհ բ. Սուբէյհ	Մուջաշի բ. Եագիդ	Աբդալլահ բ. Մուհամմէդ
134ին (Տաբ. 81)	Եագիդ բ. Ուսէյդ	Մուհամմէդ բ. Սուլ	Աբդալլահ բ. Մուհամմէդ
135ին (Տաբ. 84)	Եագիդ բ. Ուսէյդ	Մուհամմէդ բ. Սուլ	Աբու Ջաֆար Մանսուր ⁴

136ին Մանսուր երկրորդ անգամ բոլոր երեք նահանգներուն ոստիկան անուանուեցաւ⁵: Երկու տեղ⁶ կը յիշատակուի Հասան բ. Կահտարա Հայաստանի մէջ իբր Մանսուրի տեղապահ: Ջեղիրէյի մէջ անոր տեղապահն եղած է Մուքատիլ բ. Հակիմ ալ Ակկի⁷: Ասոր հետ բոլորովին կը համաձայնի Եակուբիի տեղեկութիւնը թէ Հայաստանի ոստիկան անուանուեցաւ Եագիդ բ. Ուսէյդ աւ Սուլէմի, իսկ ասիէ ետքը Հասան բ.

Կահտարա⁸, որ այս պաշտօնը մինչեւ Մանսուրին դահ բարձրանալը պահեց⁹: Ղազարեան սխալմամբ Աբդալլահ բ. Մուհամմէդ՝ Աբու Ջաֆար Մանսուրին հպատակ անձնաւորութիւն մը նկատած է, մինչդեռ նա ըստ ինքեան միեւնոյն անձն է: Ասիկա բոլորովին ակնյայտի կերպով կը հետեւի Տաբարիի հետեւեալ տեղեկներու զուգադրութենէն նոյն իսկ 72 էջի վրայ. «Եւ նոյն տարին (այսինքն 132ին = 749/750) Աբուլ Աբրահա ուղարկեց իւր եղբայրն՝ Աբու Ջաֆար իբրեւ ոստիկան Ջեղիրէյի, Ատրպատականի եւ Հայաստանի, եւ նա ուղարկեց իւր եղբայրն՝ Եահեա բ. Մուհամմէդ բ. Ալի իբրեւ ոստիկան Մուսուլի»: Իսկ քիչ մը վար՝ «Եւ հարկահան էր սոյն տարին . . .

¹ Էջ 40:

² صايح الكندي صالح بن صايح Գոնանակ: տե՛ս Tabari III, 75, 81, 120. Jaqubi II, 429:

³ Էջ 47 ծնթ.:

⁴ III, 57-58:

⁵ Tabari III, 87, 99:

⁶ Tabari III, 95, 99. ուրիշ տեղեկութեան համաձայն, Tab. III, 99 Մանսուրին կաթնեղբայրն Եահեա Մուսուլի բ. Ուրվա:

⁷ Tab. III, 87, مقاتل بن حكيم العربي:

⁸ Marquart, Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge, 451:

⁹ Jaqubi II, 430:

Ջեղիրէյի, Հայաստանի եւ Ատրպատականի՝ Արդալլահ բ. Մուհամմէդ եւ Մուսուլի՝ Եահեա բ. Մուհամմէդ»։ Դարձեալ իբր 133ին Ջեղիրէյի կառավարիչ անուանուեցաւ Արդալլահ բ. Մուհամմէդ ալ Մանսուր¹⁰, իսկ իբր 134ին Արդալլահ բ. Մուհամմէդ Արու Ջաֆար¹¹, վերջապէս իբր 135ին Արու Ջաֆար ալ Մանսուր։ Ինչպէս Տաբարիի բնագրէն¹² կը տեսնուի անոր բոլոր աղբիւրները յայնմ կը համաձայնին՝ թէ Մանսուր 132էն ետքն ալ¹³ երեք վերոյիշեալ գաւառներուն կառավարիչ եղած է։ Հայաստան եւ Ատրպատական Մանսուրի հպատակ երկիրներ կը համարէր միայն Վալիդի, որուն վրայ Տաբարի, ինչպէս կ'երեւայ¹⁴, այնչափ վստահութիւն չունի։ Խնդիր չկայ թէ Մանսուր ամբողջ չորս տարի 132—135 Ջեղիրէյի կառավարիչ էր։ Տաբարիի յիշատակած Հայաստանի եւ Ատրպատականի նահանգապետներն, ամենայն հաւանականութեամբ, Մանսուրի հպատակ էին։ Սակայն այս կարելի է միայն ենթադրել, անոնց հպատակի դիրքը չի շեշտուիր, մինչ Ջեղիրէյի մասին ամէն տարւոյն տակ կը կրկնուի թէ անոր նահանգապետն էր Մանսուր։ Եակուբիի քով¹⁵ տեղեկութիւն մը կը գտնուի, որ Տաբարի չունի, այսինքն Մուհամմէդ բ. լայի նահանգապետութիւնը Հայաստանի մէջ, որ Օմմէյեանց ոստիկանին՝ Մուսաֆիր բ. Կեսիրայի ձեռքէն, որ այս առթիւ կեանքն ալ տուեց, Հայաստանն իրեն գրաւեց։ Յայտնի է թէ այս նահանգապետութիւնը կ'իյնայ նոյնպէս 132ին Մանսուրի անուանումէն յառաջ¹⁶։

Սալիկ բ. Սուբէյի ոստիկան ըլլալը կը յիշէ միայն Տաբարի։ Եակուբի կը խօսի անոր մասին միայն այնպէս, ինչպէս Մուհամմէդ բ. Սուլ սպարապետի մասին, որ Մանսուրի անուանումէն յառաջ Հայաստան կը կառավարէր։ Մանսուրէն ետքը թէ՛ ըստ

Եակուբիի եւ թէ՛ ըստ Ղեւոնդի¹⁷ ոստիկան էր Եակուբի, զոր վերջի մատենագիրը կանուանէ Եղիդ, որդի Ուսադի։

136ին Հայաստանի կառավարիչ էր Հասան բ. Կահտարա¹⁸։ 766 = 149 ին ըստ St. Martin¹⁹ ոստիկան անուանուեցաւ Սուլէյման։ Ասկէ յառաջ 758—760 = 140/1—142/3 ոստիկան էր Եակուբի, իսկ 760 էն մինչեւ 766 = 143—149 Սահակ որդի Բադրատայ Բադրատունեանց ցեղէն, որ Եակուբիէն անուանուեցաւ եւ Մանսուրէն վարտունուեցաւ։ Տաբարի 142—155ին չըջանին համար իբր Ջեղիրէյի ոստիկան կը յիշէ խալիֆային եղբայրն՝ Աբբաս բ. Մուհամմէդ²⁰։ Ասոր նախորդն եղած է, ըստ Տաբարիի, Եակուբ բ. Ուսէյդ²¹։ Թէ Եակուբ երբ Ջեղիրէյի ոստիկան անուանուած է, յայտնի չէ, սակայն 137ին, իսկ ըստ Վալիդի 138ին, Ջեղիրէյի կառավարիչ էր տակաւին Հոմէյդ բ. Կահտարա²²։ Յամենայն դէպս 141—142 Ջեղիրէյի կառավարիչ էր Եակուբ, ճիշդ այս ժամանակ կը համարի St. Martin անոր ոստիկանութիւնը Հայաստանի մէջ։

Միանգամայն ըստ Եակուբիի²³ յայտնի է՝ թէ 147ին կամ գոնէ 145ին Եակուբ Հայաստանի կառավարիչ էր։ Հաւանականաբար աւելի ճիշդ պիտի ըլլար Եակուբ 141—148ին ամբողջ չըջանի համար Հաստատանի ոստիկան համարելն, իսկ Սահակ հաւանականաբար անոր ատորակարգ էր։ Շատ հասկանալի է թէ հայ պատմագիրներն, որոնց կը հետեւի St. Martin²⁴ զինքն ալ կառավարիչներու ցանկին մէջ կ'առնուն, սակայն արաբացի հեղինակներու անոր մասին լռելէն կարելի է հետեւեցնել թէ նա բոլորովին անկախ չէր, այլ խալիֆայի կողմանէ նշանակուած Հայաստանի ոստիկանին՝ Եակուբի հպատակ էր, որ ըստ ինքեան կը հաստատուի նաեւ St. Martin խօսքով թէ Սահակ Եակուբէն ոստիկանի պաշտօնին կարգուեցաւ։ Հաւանականաբար անկապարդապէս վերջնայ տեղապահն էր, եւ ոչ անկախ ամիրայ մը։

¹⁰ Tab. III, 75։

¹¹ Tab. III, 81։

¹² Tab. III, 84։

¹³ S^h Tab. III, 57—58։

¹⁴ S^h Медвикоу, Палестина I, 37։

¹⁵ II, 429։

¹⁶ Ըստ Եակուբիի այս Մուսաֆիրն իսահակ բ. Մուսուլիմ ալ Ուկէյլըյի տեղապահն էր։ Ղեւոնդիս եղբայրն է այն Բեկկար բ. Մուսուլիմ (Tab. III, 57), որ 127ին Հայաստանի ոստիկանութեան պաշտօնին մէջ ըստ բ. Արդալլահ բ. Կակուբի ալ խալիֆ տեղն անցաւ։

¹⁷ Ղեւոնդ, գլ. ԻԸ, էջ 128։

¹⁸ Tab. III, 99։

¹⁹ St. Martin, Mémoires sur l'Arménie I, 417, նմանապէս Petermann, De Ostikanis Arabicis Armeniae Gubernatoribus, Berolini MDCCCXL, p. 6։

²⁰ Tab. III, 141, 280, 374։

²¹ Tab. III, 374, 375։

²² Tab. III, 120—121։

²³ II, 446։

²⁴ Նմանապէս Petermann։

Գալով Ջեղիրէյի՝ ան հաւանականաբար ժամանակ ժամանակ, Հայաստանի եւ Ատրպա-կանի հետ մէկ անձի վարչութեան ներքեւ էր: Այսպէս 132ին այս երեք նահանգները կը կառավարէր Մանսուր զահաթառնդը: Իրը 141ին հաւանականաբար այս երեք նահանգները կը կառավարէր Եաղիդը. Ուսէյը: Բոլորովին մութ կը մնայ թէ 136—141 ի ժամանակամիջոցի մէջ ո՞վ էր Հայաստանի ոստիկանը: Հասան բ. Կահաթառայի մասին, որ 136ին կը կառավարէր, Տաբարի այս ամբողջ ժամանակի համար կը յիշէ միայն մէկ տեղ²⁵, այսինքն թէ Հասան 140ին արչաւանքի մը ձեռնարկեց բիւզանդացւոց դէմ: Սակայն այս տեղեկութենէն բնաւ կարելի չէ Հայաստանի ոստիկանութեան մասին եզրակացութիւն մը հանել:

152ին Հայաստանի ոստիկան էր Բեկկար բ. Մուսլիմ: Եւ անուան կը հանդիպինք 152 եւ 153 տարիներու հայկական եւ առանական դահեկաններու²⁶ վրայ²⁷: Այս Բեկկարն իրը նախորդ Հասան բ. Կահաթառայի կը յիշէ նաեւ Բելաղորի²⁸: Ըստ Ղեւոնդի²⁹ այս «Բազար որդի Մսլիմայ» Հայաստանի կառավարեց եւ ոչ իսկ ամբողջ տարի մը: Տաբարի³⁰ կ'ըսէ թէ նա Հայաստանի ոստիկան անուանուած է 153ին, որ ինչպէս յայտնի է, այնչափ ձիւղ չէ: Դրամագիրտական տուեալները կը ցուցնեն թէ Բեկկար արդէն 152ին Հայաստան էր: Բեկկարին կը յաջորդէ Հասան բ. Կահաթառա:

Ղազարեան³¹ կ'ըսէ թէ ըստ Տաբարիի Հասան բ. Կահաթառա Հայաստան կառավարեց Բեկկարէն յառաջ: Սակայն Տաբարիի Հասանի մասին այսչափ միայն կ'ըսէ թէ նա 136ին Հայաստան գտնուած է³²: Յետոյ³³ կը պատմուի թէ Հասան 149ին Բիւզանդիոնի դէմ կատարուած արչաւանքին մասնակցած է, իսկ յաջորդ տեղեկութիւնը Հասանի մասին միայն 162 տարւոյն կը վերաբերի, ուր տեղ նմանապէս կը պատմուի թէ նա Բիւզանդիոնի դէմ արչաւանք մը կատարած է³⁴: Կրնայ ըլլալ որ Ղազարեան Հասան բ. Կահաթառա չիմտած ըլլայ Հոմէյդ բ. Կահաթառայի հետ, որ 148ին³⁵ Հայաստան առաքուեցաւ, ոչ ոստիկանի պաշտօնով, այլ թուրքերու դէմ պատերազմ մղելու համար, որոնք 147ին մուսուլմաններու վրայ յարձակում գործած³⁶, անոնց զօրավարը Հարիբ բ. Աբդալլահ սպաննած եւ Տփղիս գրաւած էին³⁷: Թուրքերու³⁸ կամ խաղարներու³⁹ այս յարձակումն Եաղիդ բ. Ուսէյը աս Սուլէյմիի ոստիկանութեամբ⁴⁰ ժամանակ տեղի ունեցաւ: Տակաւին մութ կը մնայ թէ ո՞վ էր 149էն մինչեւ 152 Հայաստանի ոստիկանը: Դրամներն այս մասին ուեւէ հաստատուն ցուցումներ չեն տար⁴¹:

Ռ. ՓԼՍՄԷՐ

(Շարունակելի:)

Թրգով. Ն. Վ. ԻՆՏԵՆՏԵՆ

²⁵ III, 125.

²⁶ Ուր որ Հեղինակը արար. ٢٥٣ (դիրհէմ) = δραχμή բառը կը գործածէ, անոր դիմաց կը գնենք «զահեկան» բառը յեղով ծն. Ի. Գ. 22 տեղիքին հայ թարգմանութեան վրայ (δραχμή բառին հայ թարգմանութիւնը միօրինակ չէ, թարգմանուած է «սասեց», «գիրքաբան» եւն), իսկ ուր որ فلس (Փէլս) = δβολός բառը կը գործածէ, այն ժամանակ կը գնենք «զանգ» բառն, ինչպէս հայերէն Ս. Գրքի մէջ δβολός բառը միշտ թարգմանուած է հմմտ. եւ. Լ. 13, Ղեւո. Ի. 25, Թի. Գ. 47, Ժ. 16, Ա. Թագ. Բ. 36, եւ. Խ. 12, Թրգմ.

²⁷ Հայաստան 152ին. — Тизенгаузен, Монеты восточного халифата № 809; 153ին. — Тизенгаузен, անդ № 818; Ghali Edhem, Meskukati qudimai qatalugy № 311. Ասան 152ին. — Nützel, Katalog der orient. Münzen I, № 636; 153ին. — Тизенгаузен, № 819; Марков, Инвентарны каталог 18, № 122; Шерцал, Описание медалей и монет № 5907; Հաւարածոյ Ведамяниов-Зернов. Ասան 153ի դամբը. — Марков 18, № 123

²⁸ 210.

²⁹ Փ. Լ. Բ. էջ 136.

³⁰ III, 371.

³¹ 48 ծնթ. 2.

³² Tab. III, 95.

³³ Tab. III, 353.

³⁴ Tab. III, 493.

³⁵ Tab. III, 353.

³⁶ Խաղարներու ուրիշ յաճախում մը տեղի ունեցած է 145ին (Tab. III, 318): Խաղարներու արչաւանք մը կը պատմուի 146ին Գարոյանդի մէջ (Klaproth, Extrait du Derbendnameh JAs II, ser. III, 461):

³⁷ Tab. III, 328.

³⁸ Tabari.

³⁹ Եակուբի, Ղեւոնդ:

⁴⁰ Jaqubi II, 446.

⁴¹ 149 տարիէն. — Тизенгаузен, Мон. пост. хал., № 785; Lane Poole, Catalogue of the oriental coins in the British Museum I, 40, № 29; 151 տարիէն. — Тизенгаузен, անդ, № 2763a.